

פתיחות החכמים למגילה

(מסכת מגילה מדף י: עד דף יב:)

תיאור נס הפורים מופיע במגילת-אסתר בצורה פרוזאית וברורה, ונדמה לנו שאנו מבינים את כל הסיבות והתוצאות של המאורע הגדול בהצלחת ישראל מידי צר, ואין צורך בהסברים. בא חכמינו ופתחו לנו אשנבים — דרכם נציץ על פלא ההשגחה וסדריה בגלות, אף בתקופת ההסתרה והחושך. חכמינו העמידונו על שרשי התהליכים שהובילו לקראת הגזירות והשמד, וכן הראונו את התוצאות של הנס והשפעתו לדורות. כל פתיחה בנויה על פסוק המביע את הרעיון המרכזי של דרשת החכם. הבאת פסוק זה ממרחק — וחיבורו למגילה, מהוה מפגש חדש הפותח שער להבנת המאורע בהיבט חדש. ננסה להרחיב מעט את הפתיחות, כדי שנקלוט את הרעיון השופך אור חדש על המגילה וכל מה שהתרחש בה.

למגילת-איכה ישנן במדרש איכה 36 פתיחות, מנין איכ"ה, על שעברו ישראל ל"ו כריתות שבתורה. לפנינו בגמרא 18 פתיחות למגילת-אסתר — מנין ח"י, ללמדנו שעם ישראל חי וקיים על אף כל הקמים עליו להשמידו.

1. ר' יונתן פתח "וקמתי עליהם... והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד" (ישעיה י"ד כב)

הנושא: הריגת ושתי — גמר החשבון עם ממלכת בבל

שמה של בבל וזכרו של נבוכדנצר קשורים לחורבן בית מקדשנו ויציאתנו לגלות. בכאב נורא נשא עם ישראל את הטרואמה של החורבן, וחכה ליום מפלתה של בבל הגאה והבוטחת, שישב לה ד' כגמולה וינקום את "נקמת היכלו" (ירמיה נ, כח). בשני פרקים גדולים, שיש בהם עשר נבואות מתנבא ירמיהו על חורבן בבל, ואילו ישעיה מתאר בפרק שלם את מיתתו של נבוכדנצר, האיש המרגיז ארץ והמרעיש ממלכות. מתוך פרק נבואה זה לוקח ר' יונתן את פסוקו כפתיחה למגילה. כבר בפרק הראשון של המגילה מתגלה הצדק הא-לקי השולט במערכות תבל המוריד שאולה נצר המלוכה של בבל, את ושתי המלכה, כשם שעם מיתת נבוכדנצר שבת נוגש ונשבר שבט המושלים, וגם ברושים שמחו עליו, נבין עתה את גודל השעה של גלווי ההשגחה שבהריגת ושתי — נסגר החשבון עם בבל "פטיש כל הארץ". "והכרתי לבבל שם" — זה הכתב, "ושאר" — זה הלשון, "נין" — מלכות, "ונכד" — זו ושתי. הנה בטלה מלכותם עם נצחון הפרסים, ועתה הולכת ונעלמת תרבותם וספרותם, ומתדלדלת שפתם ולשונם — עד שלא ישאר שם וזכר לרשעים ולמעשיהם.

2. ר' שמואל בר נחמני פתח: "תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס" (ישעיה נה, ג).

הנושא: "ונהפוך הוא" — והסדר הא-לוקי בבריאה

לא תמיד זוכים אנו להכיר את יד ה' המכוננת את המאורעות בהתאם לעקרון של שכר ועונש. לעתים נמצא רשע מצליח — וצדיק סובל, ואין בפנינו מענה !!! כשמופיע העונש ביחס ישר ומתאים למעשה, "מדה כנגד מדה", אנו מגלים את הסדר והצדק הא-לוקי המופיע בבריאה, וכך היתה דרכו של יתרו לאמונת ישראל, "כי בדבר אשר זדו עליהם". המצרים חשבו להטביע את הזכרים — והנה סופם שטבעו הם בים (אסתר רבה פ"ז, כב).

הוא ראה את פלא ההשגחה "בקדרה שבשלו, בה נתבשלו". דבר זה העיר את ליבו של יתרו להכיר את א-לקי ישראל שגדול הוא מכל א-לקים. הדבר הנפלא והמיוחד שהתרחש בנס הפורים, הוא לא רק שהרשע קבל את עונשו בהתאם לזממו, שתלו אותו על העץ, והיה בכך קידוש ד' הנותן לרשע רע כרשעתו, החידוש היה בכך שהנה — מרדכי ממלא את מקומו וכן

"אסתר" באה במקום "ישתי", הדיוק והתאום של המאורעות מפקיעים כל מחשבת זדון שהמעשים נפעלים ונעשים ככח הזימון והמקרה — ללא כל מגמה ותכלית. שמחת ה"ונהפוך הוא", באה על התגלות הצדק, שחוקי המוסר שולטים בהויה האנושית בצורה מסודרת. "כי פור המן נהפך לפורנו" (מתוך הפיוט לפורים). הטלת הגורלות — שנראו מקריים בהחלט — הובנו בסופה של המגילה כמבוקרים ומודרכים ע"י ההשגחה העליונה. עיקרם של ימי הפורים שהיו ויהיו ל"אות עולם — שלא יכרת" — אינו רק מפני שמחת ההצלה והנצחון — כמו האושר הגדול שהופיע בישועת ד' וגילוי הצדק והיושר הא-לקי בבריאה. "והיה לד' לשם" — זו קריאת המגילה. כל המגילה כולה היא שם אחד שמגמתו לפרסם שמו הגדול והשגחתו על עולמו, "כל התורה כולה — שמותיו של הקב"ה" (הקדמת הרמב"ן לתורה). והוקשה המגילה לתורה בצורת הכתיבה לדורות. ומתוך כך ימי הפורים יהיו ל"אות עולם שלא יכרת", וזכרם לא יסוף מזרעם, כדברי תורה הקיימים לעד.

3. רבי יהושע בן לוי פתח: "והיה כאשר שש ד' עליכם להיטיב אתכם" (דברים כח טג)

הנושא: אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה

בכל מעשה בראשית מופיעה המילה "כי טוב" "טוב מאוד", כי בבריאת העולם נמשך שפע טובו של ד' — על המציאות לבראותה ולקיימה, ומה שיפסד וייעדר מן המציאות — לא תלה הפעולה בד' — אלא בחסרון החומר וחולשתו. "ויקרא אלוקים לאור יום ולחשך קרא לילה" — ולא ניכתב "ולחושך קרא אלקים לילה, כי אין ד' מייחד שמו על הרעה" (בראשית רבה ג ו, תוס' תענית ג. ד"ה ואילו).

ולכן אין ד' שמח במפלתם של רשעים, ובשעת היציאה למלחמה היה החלוץ אומר הודו לד', כי לעולם חסדו — ולא הזכיר "כי טוב" בשירתו, כי אין ד' שמח במיתתם, לפי ש"אין דבר רע יורד מן השמים" (בראשית רבה נא ג, מורה נבוכים ג ו).

ולכן בבוא ר' יהושע בן לוי לפתוח במגילה ולהסביר כיצד נגזרה וירדה הגזירה הרעה על ישראל, היתה התשובה "כן ישיש להרע אתכם" — המובן הוא ביחס לאחרים שהם היו שמחים, שאילו היתה הכונה ביחס לד', היה צריך להכתב "ישוש", הוא עצמו. כלומר הטובה באה לישראל ישירות מד', ואילו הרעה נתגלגלה ע"י עלייתו של המן, והוא בשעת גדולתו התנשא מעל כל השרים ובאה מחשבת הזדון בלבו להשמיד ולהרוג את ישראל, ונראה לו שהדבר מסור בידו "ויאמר המן בלבו" (אסתר רבה פ"ו ב) — כביכול ה' אינו נמצא, ולכן לא הזכירו את ד' במגילה, שכביכול עולם כמנהגו נוהג, והנה לפתע חל מפנה, אף שנמסרו לשליטת אדם ועושי דברו, הופיעו מעל חסדיו הישירים המקיימים את העולם להיטיב עמנו, כאשר שש על אבותינו. ובפרק התשובה והנחמה נאמר: כי ישמך ה' לשון ע"י עליך לטוב (דברים ל ט) כפועל עומד, ולא נאמר: "ישיש עליך לטוב", שיהא משמע אחרים, אלא הוא עצמו שש ושמח בטובת ישראל.

4. רבי אבא בר כהנא פתח: "כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה, וחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס" (קהלת ב' כז).

הנושא: רשע יכין — וצדיק ילבש

הרבה מפעלים מגיעים לשלמותם ויעדם — אחרי שנים רבות "כארמון כליל יופי, שיהיה מזומן לאחר ימים רבים לאיש חסיד — שיחסה בו יום אחד בצל כתליו וינצל ממות" (רמב"ם — פירוש המשניות).

וכמו הכנענים שהיו חסים על טיפת שמן — שלא נתנו בגריסים שלהם וסופו של דבר היה "כדי שיכנסו ישראל לארץ וימצאו אותה מלאה ברכות" (קה"ר סוף פ"ב).

לחוטא יש נטיה נפשית וענין לאסוף ולכנוס, ונפשו מוצאת סיפוקה בשובע צרכיו הגשמיים, והוא מצליח בהם. — לעומתו הצדיק אוכל לשובע נפשו, אינו משקיע את מרצו לצבור הון וכסף רב, ואינו תאב לשלוט על זולתו, והוא מעדיף להשקיע עצמו בחכמה ודעת — וזהו אשרו

ושמחתו, על כן כדי שייגיע מרדכי אל הטובה, נתן ענין להמין ל"אסוף ולכנוס" — להגיע לעמדת כח ושלטון, כדי שיעבור הכל למרדכי. "לתת לטוב לפני הא-לקים" — "ותשם אסתר את מרדכי על בית המן".

5. רבי אבא יבר עפרון פתח: "ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים" (ירמיהו מט לח) הנושא: מלכות שמים — גם בגלות

עם יציאת ישראל לגלות היתה פגיעה במלכות שמים. "באמור להם עם ד' אלה ומארצו יצאו" (יחזקאל לו כ) אם עם ה' אלה, למה מארצו יצאו? (רש"י שם ע"פ מדרש איכה), ובאגרתו של ר' חסדאי למלך הכוזרים מביע את געגועיו למלכות ישראל "אשר נשארנו מעט מהרבה ונרד מכבוד ונשב בגולה ואין לאל ידינו באמרם לנו לכל עם ועם יש מלכות ולכם אין זכר בארץ". וזהו הרקע לחיבור ספר הכוזרי להגן על הדת המושפלת. "מקום יש להקב"ה ומסתרים שמו וכוכה על גאותה של מלכות שמים שניטלה" (ע"פ חגיגה ה:): שכביכול לא היה יכולת בידו להציל עמו — ואת ארצו.

והנה בתוך הגלות מתגלה שלטונו של ד' ומלכותו. "ושמתי כסאי בעילם" — פירושו, מלכותי תתגלה שם, גם בקרב ממלכת עילם, המובן של "כסא" — היא מלכות — "מורה על גדולת הראוי לו, על מציאותו ועצמותו ויכולתו" (ע"פ מורה נבוכים ט. ט). ד' מגלה את נוכחותו ושלטונו בקרב הגוים, ומאביד משם "מלך — זו ושתי, ו"שרים" — זה המן ועשרת בניו". וכך הוא מגן ושומר על ישראל מפני הקמים עליהם, הרי מלכות שמים מופיעה ומתגלה על העמים גם בתוך ממלכתם, ולא רק "השמים כסאו" — ששם מתגלה במלוא הדר מלכותו — אלא "שמתי כסאי בעילם — והאבדתי משם מלך ושרים".

6. רב דימי בר יצחק פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא — "כי עבדים אנחנו ובעבדותנו לא עזבנו אלוֹקינו, ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס" (עזרא ט).

הנושא: גילוי חסד ד' — בגלות

הנה אנחנו עבדים ונמצאים בגלות תחת יד זרים, ונתונים להשפלה וניצול, לא עזבנו ד' — הורמה קרננו ע"י מרדכי, אחד מבני עמנו, שזכה למשרה חשובה בשלטון הפרסי. "ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס". משמע שאין אנו עדר מושפל — מקרבנו יוצאים שרי מלכות חשובים, מתברר שעל אף שפלותנו — נשארה בנו הגדולה, וחסד ה' לא ימוט לעולם לרחמנו ולרוממנו גם בעת שפלותנו.

7. ר' חנינא בר פפא פתח: "הרכבת אנוש לראשנו, באנו באש ובמים..". (תהלים סו).

הנושא: מן המיצר — למרחב

בגלות מסרנו ד' ביד זרים, הרוכבים עלינו ושולטים בנו כאדם הרוכב על בהמה — "הרכבת אנוש לראשנו". ישנם מצבים שרכיכה זו מגיעה לעתים להשפלה ולמעוט ע"י הטבעה בים ע"י המצרים — או בהשליכה לאש, כבימי נבוכדנצר שהשליך חנניה מישראל ועזריה, ואילו בזמן המן הגענו למצב של איבוד מן העולם.

עם שהיה נתון לחיסול יודע להבחין בישועה כיציאה ממסגר, כמתעלף בצמא — שהצלתו בבחינת "ותוציאנו לרויה". הרגשה זו, של יציאה למרחב באה לנו לאחר שהיינו נתונים במיצר ההשמדה והחיסול "בימי המן".

8. ר' יוחנן פתח — "זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל, ראו כל אפסי ארץ את ישועת א-לקינו" (תהלים צח)

הנושא: פרסום ישועת ד'

היו רדיפות רבות לישראל, ונתקעו בלוח קהלות רבות בישראל — "ימי פורים" המציינים את ימי ההודאה (עייין סוף חיי אדם בהל' פורים), אבל התשועה היתה מקומית, לא כן בימי המן

גזירת ההשמדה היתה בכל מדינות המלך מקצה העולם ועד קצהו, ובאה הישועה בביטול הגזירות, ובתליית המן ובניו וכל עוזריהם, וידעו הכל ישועת א-לקינו. "אימתי ראו כל אפסי ארץ ישועת א-לקינו? בימי מרדכי ואסתר"!!!

9. ריש לקיש פתח: "ארי-נוהם ודב שוקק, מושל רשע על עם דל" (משלי כח טו) הנושא: עריצותו של מושל מתגדלת — בעקבות חסרונו של הנשלט יש שמלך עריץ רודה בזולתו ללא הצדקה, כמו ארי הנוהם מתוך תוקפו ודב שוקק מתוך תאוותו. אמנם כשהנשלט עצמו לא ראוי לעצמאותו וחירותו, מתעוררת סיבה נוספת למושל העריץ להגדיל שלטונו על העם הדל ממצוות, המאכד את הזכות העצמית. והמושל הרשע — המן, מתעצם ברשעותו על זולתו, בימי המן הצטרפו שני הגורמים גם יחד להכביד עולם עלינו בתוקף הגזירות: שפלותם הרוחנית של ישראל נתנה מקום לגוביינא של החוב, ביחד עם עריצות המושל, התאב לרמוס ולדכא את החלש.

10. ר' אלעזר פתח: "בעצלתיים ימך המקרה" (קהלת י')

הנושא: מיעוט תורה — סיבת הגזירות כאשר ישראל עוסקים בתורה, הרי הם מתעלים על כל גויי הארץ, וכשמתמעט לימוד התורה בישראל, מתגבר הצד השני עליהם בגזירותיו, וכביכול הקב"ה נעשה מן, שאין בידו להושיע את ישראל מצריהם, וכך היה גם הרקע למלחמה הראשונה שלנו בעמלק — כשרפו ידיהם של ישראל מן התורה, הופיע עמלק.

11. ר' נחמן בר יצחק פתח — "לולא ד' שהיה לנו בקום עלינו אדם" (תהלים קכד, ב) הנושא: מחשבת ההשמדה — מקורה באדם קטן.

התפיסה המדינית של מלך אומרת: שיעבוד אומה וניצולה לתועלת הצבא והמדינה. וכך היו כל הגזירות והצרות שעברו על ישראל, ע"י המלכים, אמנם אדם קטן שעלה לגדולה מדריכה אותו הקנאה והשנאה האישית ולא התפיסה הממלכתית, וכשמרדכי לא נכנע לפניו, באה מחשבת ההשמדה והחיסול, על כל "עם מרדכי", ומרב שנאה, מצליח המן לשכנע את המלך "שלא שוה להניחם" — שאין תועלת מהם אפילו כעבדים ושפחות, וכשמחשבה זו מתפשטת היא מסכנת את קיומו של העם, על כן, לולי ד' שהיה לנו בקום עלינו אדם ולא מלך, — כי תחת מלך יש תקוה לקיומנו — בעבודת המלך.

12. רבא פתח: "ברכות צדיקים ישמח עם ובמשול רשע יאנח עם" (משלי כט ב).

הנושא: מושל לא עצמאי — נשלט ע"י המנגנון בבואינו לבחון מה אירע בשושן — שעברה טלטלה מן הקצה אל הקצה, פעם המלך מוכן לאבד את ישראל — ופעם אחרת הגיעו ישראל אל ההצלחה והגדולה, הלא זה אותו מלך? סיבת הדבר, כשהמלך חנף ולא יציב — נמסרת היוזמה ליועצים, למנגנון השולט, המכוון את המלך, ולכן בעת שהמן עולה לגדולה, "העיר שושן נבוכה", ואילו כשמרדכי ואסתר עולים "העיר שושן צהלה ושמחה", והמלך עצמו בחוסר יציבותו, מטולטל בין היועצים, "הורג את אשתו מפני אוהבו — ואת אוהבו מפני אשתו", על מצב כזה אומר ריש לקיש: "נוח להן לבריות להגדיל להן כנפים ולפרוח באויר — ואל ימסרו וישתעבדו תחת יד מלך חנף".

13. רב מתנא פתח: "מי גוי גדול אשר א-לוקים קרובים אליו — בכל קראנו אליו" (דברים ד ז) הנושא: כוחה של תפילה

היה עולה במחשבתנו שההצלה באה ע"י מעמדה של אסתר המלכה הקרובה למלכות, אשר השפיעה על המלך לטובת עמה, וכן הפילה את המן בסעודה שהכינה, וכל ההצלה באה ע"י נפשות הפועלות, וכך נדמה בהרבה מאורעות בחיים שהודות לעושים והפועלים התרחשה

הישועה. בא רב מתנה ומלמדנו שהמפתח להצלחה היא התפלה. הן זעקתו של מרדכי. והן הצום והבכי והמספד של העם, וכן התכנסות היהודים בשושן וצומם שלשה ימים להצלחת אסתר. ללמדנו שהכל בזכותה של התפילה וכך דרשו חכמים את כל שמותיו של מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש — וענין התפילה (מגילה יב ב). וכך נאמר בסוף המגילה "וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם, דברי הצומות וזעקתם", כשקולו של יעקב נשמע בבתי כנסיות — אין הידים ידי עשו גוברות עליו. וכן התגברות ישראל במלחמה הראשונה על עמלק היתה "כאשר ירים משה ידו" — ונאמר בתרגום: בצלו, כלומר: בתפילה, בכוחה של תפילה התגברנו על עשו ועמלק.

14. רב אשי אמר: "הנסה אלקים לקחת גוי מקרב גוי".

הנושא: הצלת ישראל — כלידה חדשה

כשם שביציאת מצרים היה קשה להוציא את ישראל מתוך מצרים, כיון שהיו בלועים בקרבם, כדברי חכמינו במדרש: "כזה שהוא שומט את העובר ממעי אמו" כי הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז, והדרך לא היתה קלה לשמט את ישראל מתרבות מצרים, והיו צריכים אותה ומופתים באדמת בני חם — עד שיצאו ישראל מתוכם, כן היה הדבר בגלות בכל: ישראל נטמעו בקרב הגויים, והיה צורך להבדל מעמי הארץ — "כי נשאו מבנותיהם להם ולבניהם והתערבו זרע הקדש בעמי הארצות" (עזרא ט ב) — והגזירות שניחתו עליהם נועדו להדגיש את יחודם, כדי שניתן יהא להוציאם מקרב הגויים — כבוא הזמן. כשם שבמצרים נולדה האומה, כן גם בימי המן — הצלת ישראל היתה לידה מחדש כדברי המזמור (תהלים כב) "יבואו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה".

15. אמר רב: "והתמכרתם שם לאויבך לעבדים ולשפחות ואין קונה".

הנושא: חרפת הגלות — שאין ערך לחיי האדם

(דברי פתיחתו של רב נאמרים בהרחבה "בפתיחתא דאסתר רבה" ונשתדל להביא בתמצית רעיונית את דבריו. רב הסתמך על הפסוקים האחרונים של הקללות ב"כי תבוא"). הרגשת "והיו חייך תלויים לך מנגד" החלה מעת הסרת הטבעת והעברת הסמכויות להמן, והפחד הקיפנו "לילה ויום", בשעה שהכתבים פרחו והתפזרו בכל המדינות, והיאוש גבר עלינו עד "שלא האמנו בחיינו" — כשהגיעו דברי האגרת לאזנינו "להיות עתידים ליום הזה", הנה בבוקרה של בכל צפינו מתי יהא ערכה, ושמחנו לקראת בואה של מדי, ועתה הננו אומרים על מדי — "מי יתן ערב", הלואי ותבוא יון במקומה, כי הפחד היה גדול "ממראה עיניך אשר תראה". סיבת הדבר שהגענו למצב זה שנמכרנו לעבדים ושפחות "ואין קונה" — על שלא רצינו לקנות דברי הברית והתורה בקרבנו, לכן גם הגויים לא רוצים בנו, ור' לוי הוסיף על דברי רב, מדוע אפילו בכסף "אין קונה" את ישראל לעבדים ולשפחות, "כי מי לוקח לו חבר ולמחר הוא להריגה, מי לקח לו אשה ולמחר היא להריגה".

החיים התלויים מנגד, חסרי הבסיס והקיום והתקוה הפכו את חיי היהודים לנטולי ערך ושוויות, שאפילו לא רצו לקנותם כעבדים ושפחות. וזו היתה זעקת הכאב של אסתר — "אילו לעבדים ולשפחות נמכרנו — החרשת", השפלת ישראל הגיעה לדרגה הנמוכה ביותר שאין ערך ליהודי אפילו כעבד ושפחה הנמכרים בשוק. הטרדיה של "ואין קונה" — זהו הסיום הנוראי של הקללות במשנה תורה.

16. שמואל פתח: "לא מאסתים ולא געלתים לכלותם" (ויקרא כו)

הנושא: ברית נצח ישראל

לעומת דרשתו של רב, בנוראותיה של הגולה, הרי שמואל מנחמנו בקיומו הפלאי של עם ישראל בגלות. הנה גולה אחר גולה גלתה יהודה, ממלכות למלכות, ונדמה כביכול שאין תקוה לאומה לעמוד מול גלי השנאה, השמדות, ולהחזיק מעמד בגלות, והאומות כולן שמחות לאידנו,

לראות בשפלותינו, כיצד ומתי נעבור מן העולם, ובאורח פלא מתקיימת האומה הודות לכריתו אשר לא תופר לעולם. והיא שעמדה לאבותינו ולנו.

"ולא מאסתים" — בימי בבל, "ולא געלתים" — במדי, "לכלותם" — בימי המן, "להפר בריתי" — בימי רומי, "אני ה' אלוהיכם" — לעתיד לבוא, וכהודעת מלך כוזר לחבר (מאמר ב' לג) "כי אלו קרה כפיזור הזה לאחת האומות, היתה מתבוללת באומה אחרת, ביחוד במשך זמן ארוך כזה, ואכן כמה אומות מאשר קמו אחריכם, אבדו וזכר לא נותר להן, אדום ומואב, ארם ופלשת וכשדים, ומדי פרס ויון" וכו'.

כיצד מתקיימת כבשה אחת בין שבעים זאבים, אם לא גדול הרועה המצילים !! פלא קיום זה הופיע בעוצמתו בימי המן — שעמד לכלותינו, והקב"ה הצילנו מידם.

במתניא דרשו פסוק זה ביחס לגדולי האומה שקמו לישראל בכל מלכות ומלכות, ללמדנו שלא אבדה תקותנו, גם בגלותינו ומקרבונו יוצאים אנשים גדולים וחשובים למלכות, ולא "יסור שבט מיהודה", צומחת מקרבנו מנהיגות העומדת בפרץ ומושיעה את ישראל מצריהם ומתרוממת קרננו מעל כל שונאנו.

"לא מאסתים" — בימי כשדים שהעמדתי להם דניאל, מישאל חנניה ועזריה, "לא געלתים" — בימי יונים שהעמדתי שמעון הצדיק וחשמונאים ובניו ומתתיהו כהן גדול, "לכלותם" — בימי המן שהעמדתי להם מרדכי ואסתר, "להפר בריתי" — בימי רומים — שהעמדתי בית רבי וחכמי דורות.

17. רבי לוי פתח: "ואם לא תורישו את יושבי הארץ"

הנושא: אשמים אנו — בצרות המתרגשות עלינו

כשנה שנצטוו שאלו להלחם בעמלק, לא קיים את צו ד' במלואו: "ויחמול שאלו והעם על אגג" (שמואל א טו). והנה משורש אגג יצא המן, שבקש להשמיד ולהרוג ולאבד, וכן אילו היינו עושים המוטל עלינו בהורשת הגויים, מן הארץ, לא היינו למדים ממקולקלים שבהם, ובאים לידי גלות, על כן אשמים אנו בירידתנו לגלות — ולנו יד בהופעת המן בגלות, שלא השכלנו לכלות זרע הפורענות של עמלק בעודו באיבו, כקובלנת כנסת ישראל: "מה שילם לי ימיני, דלא קטליה שאלו לאגג, דאתיליד מיניה המן דמצער ישראל (מגילה יג א).

18. ר' חייא פתח: "והיה כאשר דמיתי לעשות להם אעשה לכם" (במדבר לג נו).

הנושא: סיבת גזירת ההשמדה על ישראל — מפני שלא כילו עובדי ע"ג.

צוה ה' להוריש את יושבי הארץ מפני מעשיהם הרעים, לאבד את משכיותם ואת צלמי מסכותם, כדי לבער יסודות הרע מן הארץ. כשלא קיימו צו ד', לא רק שעברו את דברו — אלא אפשרו להרע להמשיך להתקיים, והיה בכך משום תמיכה בו, ועל כן השותף לרשע או העוזר לו בקיומו — חל עליו אותו העונש מפני חיבורו אליו, ולכן הגיעו ישראל על סף ההשמדה והכליה — "כאשר דמיתי לעשות להם — אעשה לכם".